

Miten velka vanhenee

Klaus Kultti

Professori

HKKK

Lama saattaa tulla. Ainakin vertailukohtia edellisen laman alkuun löytyy helposti. Teollisuustuotanto on laskenut, pörssikurssit ovat laskeneet, amerikkalaisten kuluttajien kulutusinto on laskenut, syyllisiä etsitään ja taloustieteilijät korjaavat kasvuennustuksiaan kuukausittain alaspäin. Kaiken huipuksi viralliset tahot yrittävät luoda uskoa ja luottamusta kansaan.

Lama on paha asia, mutta monelta näyttää unohtuvan että nousukausikin oli paha asia. Silloin ihmisille tuli kiire ja he ajattelivat vain rahaa ja tuloerot kasvoivat. Laman myötä erityisesti tuloerojen pieneneminen vetänee monen yhteiskunnallisen ajattelijan suun vastustamattomasti hymyyn.

Edellisen laman jäljiltä on yhä erittäin korkea työttömyys ja suuri määrä ylivelkaantuneita. Työttömistä ei kukaan näytä erityisemmin välittävän paitsi demagogiamielessä. Heidän tilannettaan säälitellään voimallisesti, kun työttömien etuuksiin tai tuloneuvottelumekanismiin yritetään puuttua, mutta tragikoomisen kurssittamisen sijasta yhteiskunnalla ei näytä olevan minkäänlaista halua alentaa työhönoton ja työhönmenon kustannuksia.

Ylivelkaantuneiden kohdalla tilanne näyttää toisenlaiselta. Lakiuudistuksesta, joka rajoittaisi velkavastuuta ajallisesti on juuri annettu mietintö ja ilmeisesti hallitus tekee mietintöä vastaavan esityksen lainmuutoksesta eduskunnalle. Mietinnön mukaan velallinen vapautuisi lopullisesti sitoumuksistaan viidessätoista vuodessa. Ei ole laisinkaan itsestään selvää, miten lakiuudistus vaikuttaa rahoitusmarkkinoiden toimintaan. Tässä on kerrankin aidosti kiinnostava lainsäädännöllinen ongelma, johon voisi odottaa taloustieteilijöiltä aitoa kontribuutiota. Jostakin syystä taloustieteellistä näkemystä ei mietinnön tehneessä toimikunnassa ollut laisinkaan, vaikka lailla on mahdollisesti suuria vaikutuksia rahoitusjärjestelmän toimintaan. Suomessa valitellaan jatkuvasti yrittäjyyden ja riskinoton puutetta ja liiallista turvautumista yhteiskuntaan. Rahoituksen saatavuus ja rahoitusjärjestelmän toimivuus ovat avainasemassa tässä suhteessa.

Perspektiiviä velkasuhteisiin voidaan hakea kehitysmaiden tilanteesta. WIDER järjesti aiheesta konferenssin, jossa asiaa käsiteltiin perinpohjaisesti. Yksi tärkeimmistä kysymyksis-

tä oli pitäisikö kehitysmaiden velat antaa anteeksi. Kysymys on jossakin mielessä absurdi, koska suvereenit valtiothan tekevät lähes mitä haluavat. Ei ole mitään virallista sanktiojärjestelmää, jolla velanmaksu silti pantaisiin täytännön. Koska ongelma kuitenkin on olemassa lienee kohtuullinen arvaus, että jonkinlainen sanktiojärjestelmä on olemassa. Velanmaksusta kieltäytyvä valtio voi odottaa, että sen mahdollisuudet lisälainoihin vähenevät oleellisesti. Samoin se voi odottaa kohtaavansa uusia kaupan esteitä ja sen poliittinen eliitti voi havaita olevansa vähemmän tervetullut maihin, joissa se muuten niin kernaasti vierailisi.

Olennaista on, että jopa suvereenien valtioiden tapauksessa on olemassa epävirallisia sanktiomekanismeja, jotka mahdollistavat toimivan rahoituksen. Mutta saman tyyppisiä mekanismeja on olemassa varmasti aivan tavallisten kansalaisten ja yritysten tapauksessa. Miksei näitä sitten käytetä? Yksi vastaus tai arvaus on, että lainsäädäntö tarjoaa koordinoitua ja kustannuksiltaan edullisimman keinon sanktioihin. Jos tähän uskotaan seuraava kysymys, joka vaatii vastauksen koskee optimaalista sanktiomekanismia. Velkasuhteissa osa sanktiomekanismia on se, että velka ei käytännössä vanhene koskaan. Voidaan ajatella, että vanhentumisaika on ääretön. Tämä on jonkinlainen nurkkaratkaisu ja aivan teoreettisestikin on syytä epäillä sen optimaalisuutta. Onko sitten ehdotettu viisitoista vuotta lähempänä vai kaupan optimia kuin nykykäytäntö? Aikaa ja vaivaa vaativaan lainsäädäntötyöhön ei tietenkään kannattaisi ryhtyä, jos vastaus edelliseen kysymykseen on epäselvä tai jos vanhentumisaikalla ei ole mitään merkitystä. Tämä peruste ei tietenkään estänyt eduskuntaa hukkaamasta voimavarojaan kiinteistöjen ja vuokrahuoneistojen välitystä koskevaan lainsäädäntöön.

Näinkin tärkeän asian kohdalla olisi mukavaa, jos joku tarjoaisi jonkinlaista perustetta sille, että viisitoista vuotta on jotenkin erityisen hyvä vanhentumisaika. Miksi se on parempi kuin kymmenen tai kaksikymmentä vuotta? Teoreettisin perustein on syytä epäillä, että mikään spesifi vanhentumisaika ei ole optimaalinen, koska on olemassa paljon muitakin mahdollisuuksia, jotka on jätetty huomiotta. Velan vanhentuminenhan voisi tapahtua esimerkiksi siten, että kymmenen vuoden kuluttua siitä vanhentuisi vaikkapa kolmasosa ja siitä eteenpäin joka vuosi kolmasosa jäljellä olevasta velasta. Viidessä vuodessa velka olisi vähentynyt kolmeentoista prosenttiin (kun unohdetaan korkomenot). Tällaisessa järjestelmässä olisi se hyöty, että informaation määrä velallisten todellisesta tilanteesta lisääntyisi, kun nähtäisiin missä vaiheessa velalliset maksaisivat jäljellä olevan velkaosuuden. Viidentoista vuoden vanhentumisaika johtaisi siihen, että iso osa velallisista vain odottaisi loppuun saakka. Tällöin tosin velanantaja saattaisi vanhentumisajan lähetessä osoittaa lisääntyvää halukkuutta velan ehtojen uudelleenneuvottelemiseksi.

Ehkä viisain ratkaisu olisi rohkaista sopimusosapuolia eksplisiittisesti sopimaan myös vanhentumisajasta. Nykylaki ei millään lailla estä sitä, että velallinen ja velanantaja sopivat muiden ehtojen lisäksi siitä, kuinka pitkä velan vanhentumisaika on (kunhan se tapahtuu velallisen eduksi). Tämä tarjoaisi hinnan lisäksi toisen kilpailuinstrumentin, mikä ei näyttäisi olevan mitenkään haitallista, kun rahoitussektori on pikemminkin kilpailullinen kuin monopoli. Lainan hinta olisi sitten sitä alempi, mitä pidempi vanhentumisaika sillä olisi.

Hämmästyttävintä niin sanottujen ylivelkaantumistapausten kohdalla on osapuolten haluttomuus tai kyvyttömyys velkojen uudel-

leenneuvotteluihin tai -järjestelyihin. Liiketoiminnassa velkasopimus lienee vain tietynlainen lähtökohta, johon nojataan kun sopimukset neuvotellaan uusiksi. Tässä ei ole mitään tavatonta ja kaikki osapuolet tietävät sen etukäteen. Erityisesti luulisi olevan rahoitussektorin intressissä välttää tämäntyyppisiä tilanteita, joissa suuri joukko ihmisiä on tukalassa tilanteessa yleisen mielipiteen mukaan ilman omaa syytään. Nämä tilanteet nimittäin ovat kuin kutsu poliitikoille rahoitussektorin toimiin puuttumiseksi

Selvää on kuitenkin, että jos velkojen vanhentumista koskeva laki osoittautuu huonommaksi kuin nykyinen, ei velanotto ja -anto siihen lopu. Ehkä rahoitussektorin toiminta vaikeutuu ja luototusta tapahtuu vähemmän kuin olisi optimaalista, enempää sitä ei tapahdu. Ongelmaksi voi muodostua se, että velanantajat joutuvat ottamaan käyttöön epävirallisia sanktiomekanismeja. □